

MANAS-ATA'NIN KARLARI*

Cengiz AYTMATOV*

(Çev. Yrd. Doç. Dr. Orhan SÖYLEMEZ)**

Şeker'i sık sık, senede iki veya üç defa ziyaret ederim. Düğün veya cenaze gibi, mutlaka bir sebebi vardır. Hemşehrilerime ve akrabalarımaya yakın olmayı, şehir hayatına alışmış çocuklarıma öğretmeye çalışıyorum. Bunda ne kadar başarılı olacağım, bilmiyorum. Zaman sanki değişiyor.

Bizim Şeker, 300'den fazla haneli, iyi kurulmuş büyük bir Kırgız köyüdür. Buraya ne zaman gelsem yeni evler, yeni yerleşim yerleri görüyorum. Büyüyen ve gelişen köy, dikkate değer bir yerde, suyun başında, halkın deyimi ile Talas sıradağlarının eteğinde, iki-tepeli büyük dağın tam karşısında, Manas'ın zirvesini gören yerde kurulmuş. Manas, bu yüksek dağın tepesine çevreye göz atmak ve düşmanların saldırıp saldırmadığından emin olmak için atıyla çıkarmış. (O kadar yüksekte ne kadar geniş bir sahanın gözlenebileceğini tahmin etmek kolay. Destansı bir ölçüt. Bu da, eskiden insanların, kendi evlatları ve kahramanları Manas'ı nasıl görmek istediklerini göstermektedir.) Sürekli karla kaplı Manas'tan, bu toprakta yaşayan herşeye hayat veren suyu getiren azgın dalgalı ve buz gibi soğuk sulu Kurkureu Nehri vadiye akıyor...

Şeker'e doğru yaklaşırken Manas'ın o ulaşılmaz yükseklikte güneş ışığı ile yer yer yamalanmış mavi-beyaz karlarını ne zaman görsem heyecanlanırım. Herşey ile alakanızı kesip bir an için gökyüzündeki bu

* Cengiz Aytmatov, "The Snows of the Manas-Ata," *Time to Speak* New York: International Publishers, 1989, s. 15-31. Bu yazı daha önce *Ogonyok*'ta yayınlandı. (1975, No. 19)

** Yard. Doç. Dr., M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

dağın zirvesine bir göz attığınızda zaman mânâsını yitiriyor. Geçmiş kayboluyor. Hiç bir şey olmamış, hiç bir şey değişmemiş, dünyadaki her şey on, yirmi, belki de yüz veya bin yıl öncesi olduğu gibi yerinde duruyor. Manas her zaman olduğu gibi dünyadaki yerinde duruyor. Bulutlar yine aynı ve daha önce olduğu gibi sürükleniyorlar. Ve siz, sabahları evden dışarı koşan, köyün ta yukarısındaki dağın ihtişamından, görünüşünden zevk alan o küçük çocuksunuz. Ne yazık ki insan rüyada ancak bir kaç dakika eğlenebilir...

Bu gezim esnasında bir kaç güzel sebepten dolayı her zamankinden daha fazla sevinçliyim. *Ogonyok* dergisinin yazı işleri savaş yıllarında birlikte olduğum köylüler hakkında bir yazı yazmamı istedi. O günlerin insanlarını hatırladım. Başlangıçta, geçmiş hakkında yazacak bir şeyim olduğundan pek emin değildim. Savaş demek cephe demek, döğüşmek demek, gerisi ise o kadar önemli değil. Bu şüpheler Şeker'e varıncaya kadar bütün yol boyunca devam etti, ta ki ona yaklaşına ve Manas'ın hiç gitmeyen karlarını görene kadar. Ve pek çok şey hatırladım.

Hatırlayacak çok şey vardı. Daha sonra Şeker köyü sovyeti diye bilinen bu bölgede geçirdiğim çocukluğum, savaş ve savaş sonrası yıllar. Onlar--işçiler, köylüler, çalışanlar--diğer kollektif veya bölge çiftliklerindeki insanlarla aynıydılar. Bugün ne zaman savaş aklıma gelse, adeta savaş yılları hadiseleri üzerine projektör tutmuş gibi onlardan bir tanesini özellikle hatırlarım. Harbin ilk yıllarındaki gösterileri hatırlıyorum. Memleketin kaderi ile ilgili sorumluluk özel bir hâl almıştı. Gösterilerden, gönüllü, dürüst köşe yazarları, cephe için merkez bölgeden işe başladılar. Bu çok mühimdi. Önemli veya önemsiz herkes, bu mücadeledeki tarihî yerini cephede veya cephe gerisinde bulmuştu. Evet, tarihî. Başka bir kelime bunun yerini tutmaz.

Bu da niçin "savaş öncesi", "savaş sonrası", "savaş sırasında" dediğimizi; bunların boş yere kullanılan alışlagelmiş terimler olmadığını gösterir. Bu kelimeler, bana, sadece hayatın tarih sırasıyla tasnifinden ziyade onun sade muhtevalı zamanını, dünyanın dikkate değer kıymetini tecrübe ettiği zamanı gösterir. Çünkü savaş, yalnızca yirminci yüzyılı ikiye ayıran--insanlığın gelişimi sırasında savaş öncesi ve savaş sonrası--cihanşumül tarihi bir hadise değil aynı zamanda o devirde yaşayan insanların pek çoğunun kaderi, hareketinin ölçüsü ve ahlakî değerleri idi. Savaş herkesi tek kelime ile karşıladı, savaştan kaçan veya kaçmaya çalışan hiç kimse tanımıyorum. Bu yüzden savaş kaçınılmazdı ve herkesle yüzyüze geldi. Bu onların kaderiydi ve hiç bir istisnası olamazdı. Savaş tam bir kararlılığı gerektiriyordu.

Harb başında ondört yaşında idim ve yaşlıtlarım için büyük dünyanın keşfi yeni başlamıştı. Henüz ondört yaşında iken köy sovyet sekreteri olarak çalıştığıma bugün inanmak gerçekten güç. Devam etmekte olan savaşa rağmen idarî ve toplumu alakadar eden oldukça karışık meseleler hakkında karar vermek zorundaydım. O zaman bu gayet normaldi. 1941'de liseyi bitiren onyedili yaşındaki delikanlılar öğretmen olarak çalıştılar. Yüksek eğitimlerini savaştan sonra tamamlayacaklardı. Kardeşim Ilgiz benden üç yaş küçük. Savaş boyunca okula gitti ve aynı zamanda köyün postacısıydı. Onunla gurur duyuyorum. İyi bir çocuktu ve o zor günlerde vicdanlı dürüst bir postacıydı. Yalınayak, çelimsiz onbir yaşındaki çocuk--bugün böyle birisinin muhtemelen sokağa çıkmasına bile müsaade edilmez--yolu üzerindeki dereyi geçerek kilometrelerce ötedeki komşu köye, muhtemelen tarlada çalışan insanlara yüksek sesle okuyacağı asker mektuplarını ve gazeteleri ulaştırmak için koşardı. Onbeş yaşında iken, Dijid (Gençlik) kollektif çiftliği genel toplantısındaki istek üzerine

gerçekten hak ettiği "1941-1945 Büyük Yurtseverlik Harbi Sırasında Kahramanca Çalışanlar" için verilen madalya ile mükafatlandırıldı.

Söylemek istediğim bu değil. Aslında ikimiz de savaş yıllarının diğer gençleri gibi ne isek ve ne yapmışsak, her şeyin en iyisini sözle veya yaptıklarıyla bize öğreten büyüklere borçluyuz.

Bir defasında 1942 kışında evden göreve çağrıldığımı hatırlıyorum. Köy sovyetinin habercisi Kenes, beni çağırmak için at sırtında gelmişti.

"Ata bin evladım" dedi. "Yukardakiler seni istiyorlar. Mühim bir şeyler olsa gerek." Bir ayağını üzengiden çıkardı ve beni eğere kaldırdı. Arkasında ben olduğum halde yolumuza koyulduk.

Kenes de ilginç bir adamdı. Gerçek ismi İbrahim olduğu halde bölgede herkes onu Kenes olarak bilirdi. "Kenes" kelimesi Kırgızca "sovyet" mânâsına gelir; fakat burada "sovyet gücü" mânâsına gelmektedir. Fakirin fakiri, köyde ezilmişlerin gücü için, sovyet gücü için sesini yükselten ilk kişi olmuştu. Aynı zamanda sovyet ihtilalinin ilk yıllarında Toprak İşçileri Komitesi'nin ilk üyelerindendi. Bu eğitimsiz rençber, küçük büyük her türlü toplantıda sovyet gücü lehinde yaptığı hararetili konuşmalar sayesinde meşhur oldu. Kendisi için hiç bir şey istemediğini her zaman ilave ederdi. "Kendim için bir parça ekmek, atım için bir kucak ottan başka bir şey istemiyorum. Ve atımın eğerinden düşüp ölünceye kadar sovyet gücü için çalışacağım" derdi. Savaş için istenildiğinde son geçisinden de vazgeçti. Haberci ve gönüllü prapagandacı olarak son günlerine kadar çalıştı. Atının üzerinde öldü denilebilir. Manas eteklerinde yaşayan o günlerin insanları onu şükranla, takdirle ve hayranlıkla hatırlarlar. Kenes, savaş sırasında zaten yaşlı adamdı; fakat hareketli ve arzulu tabiatı

yaşlılığına boyun eğmedi. Bir kaç defa toplantılarda onun sert konuşmasına şahit oldum. İnsan İşçi Komitesi üyesi bu yaşlı adamın ruh halini, gönlünden, ruhundan fıskırıp çıkan ve başkalarını da tutuşturan kelimeleri hissediyordu.

Beni köy sovyetine getiren adam da işte böyle biriydi. Üç tane adam, zemini toprak, camı kırık küçük pencereci, ısıtmasız soğuk odada oturuyordu. Bir tanesi, ırmağın öte yakasındaki komşu köy Arcagül'den, koyun derisinden yapılmış büyük palto giymiş, sakalı kırılmış, uzunca boylu, cepheye giden köy sovyeti başkanının yerine gelen orta yaşlı çoban Kabulbek Turdubayev idi. Asker paltosu giymiş iki kişi de cephede yaralanmıştı. Birisi cepheden yeni dönmüş bir eli hâlâ bandlı, kollektif çiftlik başkanı Alışir Aydarov, koltuk değneği duvara dayalı duran diğeri ise köy sovyeti sekreteri Kalyi Nukeev idi.

Turdubayev, "okulu bir süre terketmek zorunda kalacaksın" dedi. "Savaştan sonra yetişirsin. Çünkü Kalyi burada takım şefi olacak" Nukeev'e doğru başını salladı. "Koltuk değnekli olduğu için onun sekreter olması daha iyi olur. Fakat senin de bildiğin gibi kollektif çiftliği takım şefi olmadan hiç bir şey yapamaz. Ondan başka da kimse yok. Ben şahsen yarı tahsilliyim. Hayatım boyunca hayvan yetiştirdim. Kabiliyetli bir yardımcıya ihtiyacım var. Bu yüzden senin bu işe uygun olduğuna karar verdik."

Böylece köy sovyeti sekreteri oldum. Irmağın öte yakasındaki köy Arcagül bile bizim idareimiz altında idi. Savaşın tehlikeleri içinde iki büyük köy için koyun sürüsünden ayrılıp gelmiş bir başkan ve okul çağındaki çocuktan sekreterimiz vardı. İşte vaziyet böyleydi. Yapılacak iş çoktu.

İlmî malumatım çok azdı. Mesela, sovyet merkezinden gelen emir mahiyetindeki bir yazıda bizim bölgelerde "tohumlama (malenization)" yapılacağı yazılıydı. Veteriner terimi olarak atların bakımının yapılacağı demektir. Fakat ben Turdubayev'e bütün atların sevk edilmesinin emredildiğini söyledim. O anda yüzü simsiyah oldu: "Damızlık hayvan olmadan çiftliği nasıl idare ederiz?"

Bu yüzden derhal kırk kilometre uzaktaki Kirovskoye köyündeki bölge merkezine gittik. Gece yola çıkmıştık. Güçlükle oraya vardık. Bir yanlış anlaşılma olduğunu ve ne demek istediklerini izah ettiler. Mahcup olmuşum ve çiftlikten ayrılmak için atıma binerken bile hâlâ mahcuptum. Kış olduğu için kürk şapka, oldukça ağır koyun derisi palto ve kemer giymiştim. Benim kısalığımın aksine at oldukça yüksekti. Bu şekilde giyindiğim için ayağımla üzengeye yetişemiyordum. Kaybedecek vaktimiz yoktu. Üzengeye yetişmek için çaba harcarken güçlü adam Turdubayev beni kaldırdığı gibi eyere oturttu. Benim için müthiş bir hayal kırıklığı idi. Çocuk gibi başkaları tarafından kaldırılıp eyere yerleştirilen böyle bir sekreterdim işte.

"Bu durumda ben çalışmayacağım" diye öfkeyle söylendim.

"Kimse farketmedi" diye Turdubayev beni ikna etmeye çalıştı. "Fakat vazife, sen yapmak zorundasın ve daha da ötesi okumalısın. Savaş biter bitmez okula gitmen için seni serbest bırakacağım. Şimdi gidelim, haydi."

Şimdi bunların üzerinden yıllar geçti, ilginç ve iyi insanlarla tanıştığım için çok şanslıyım. Onlara çok teşekkür ederim. Onlardan bir tanesi şehir sovyetinde benim başkanım olan, eski çoban, bilge aksakal Turdubayev'dir. Yaklaşık birbuçuk yıl kadar sonra. eğitim görmüş adamlar, yaralı subaylar, köye geldiklerinde Turdubayev eski

mesleğine geri döndü. Daha sonra ikimizin de yakından tanıdığı birinin cenaze töreninde karşılaştık, konuştuk ve elbette köy sovyetinde birlikte çalıştığımız günleri yâdeddik. "Küçük balık boş tabaktan iyidir" veya "işe yarayacak bir şeyler" diyerek o dönem hakkında latife yapacağını zannettim. Fakat hayır, konuşmamız oldukça ciddiydi. "O zaman her şeyi gerektiği gibi yapıp yapmadığımızı daima kendime sormuşumdur" dedi.

O günlerde her şeyi yerli yerinde yapıp yapmadığımız, çok çalışmak mânâsına geliyordu. Cepheye, işçi ordusuna, madenlere, o günlerde dahi inşası devam ettirilen Çu Kanalı'na yapılan seferberlikler birbirini izledi. Biz hiç bir zaman insanlara çağrılarını ulaştırmakla, kitaplarımızda onlardan bahsetmekle kendimizi sınırlamadık. Turdubayev herkesle ve aile fertleriyle konuşmayı, onları ikna etmeyi ve rahatlatmayı, her nasıl olursa olsun onlara yardım etmeyi bir vazife olarak kabul etti. Umutları kırık insanlara şehir merkezine ve askerlik şubelerine kadar eşlik etti, gönderilme vakti gelene kadar onlarla birlikte bekledi. Bazı zamanlar, üstesinden kolayca gelemeyeceğim bu tür işleri bana havale etti. Vaziyet ne kadar ciddi olursa olsun, elimden geldiğince uygun şekilde davranmaya çalıştım; fakat neticede küçük bir çocuktum.

Bir olayı özellikle hatırlıyorum. O sıralarda işçi ordusuna çağrılan bir çoban, bölge merkezine gitmek üzere köy sovyetine gelmemişti. Mesajı getiren kişiye de oraya gitmeyeceğini söylemiş. Böylece ben onun ayağına gitmek zorunda kaldım. Beni evinin eşliğinde karşıladı. Adam öfkeliydi ve korkmuştu. Doğruyu söylemek gerekirse haklıydı da. Bütün sene boyunca ailesiyle bir yerden bir başka yere göç ederek sürüye bakmıştı. Karısı ile birlikte dört çobanın yapacağı işi yapmışlardı. Yaptığı iş için de kolektif çiftliğinden hiç bir şey

almamıştı ve şimdi de başka yere kaydırılıyordu. Dağlardan inip köydeki terkedilmiş evine döndüğünde ne yakacağı ne giyeceği ve ne de ineği için samanı vardı.

Küçük çocuklarını ve koyun derisinden ceketle örtünüp köşede yatmakta olan hasta karısını göstererek "Nasıl gidebilirim, onları nasıl bırakabilirim?" dedi.

Ne yapacağımı bilmiyordum, fakat yine de kanun kanundu ve uyulmak zorundaydı.

Aile için ne yapabileceğimi bile bilmediğim halde ona güven vermek için "Sen git, onlara biz bakarız" dedim.

Çoban müstehzi bir şekilde, "Sen mi bunlara bakacaksın?" dedi.

"Evet, ben, bizim köy sovyeti ..."

"Tamam çocuk" dedi iç geçirerek. "Sen şimdi git, ben bir yolunu bulurum. Git, benim gidebileceğim hiç bir yer yok. Şunlar için bir şeyler ayarlayım, gerekirse dünyanın öteki ucuna gitmek için hazırlanacağım."

Bütün bunlardan çok etkilendim. Köy sovyetine dönüp olanları Turdubayev'e anlattığımda hiddetle kaşlarını çattı. Her zaman olduğu gibi sakalını avucunun içinde sıkmaya devam etti.

Kederli bir tonla, "Ne yapalım diyorsun?" diye sordu.

"Onlara yardım edelim" dedim. "Yakacağa, samana ihtiyaçları var. Unları da yok denecek kadar az. Çocuklar üşütmüş ve aç görünüyorlar."

"Bütün bunlara ihtiyaçları olduğunu ben de biliyorum. Ama biliyorsun ki köy sovyeti adına sen de söz verdin. Onun için verdiği sözü tutmalısın. Eğer sözünü tutmazsan kimse bize inanmaz. Kollektif çiftliğin müdürüne git ve bu aile için saman ve yakacak dolu bir araba hazırlamalarını sağla. Biraz un ve patates koydur. Çobana da, yarın işçi ordusuna katılmak zorunda olduğunu ve katılmazsa sovyet gücünün orada olacağını söyle. Birimiz çok yaşlı diğeri çok küçük olsa da güç hâlâ ortada.

Kollektif çiftlik müdüründen bunları temin etmek öyle kolay bir iş değildi. Daha başta müdür eşref saatinde değildi. Yeteri kadar kendi meselesi vardı zaten. Planın uygulanması başta olmak üzere her şeyden o sorumluydu. Şunu ver, onu ver şeklinde herkesten bir şeyler işitiyordu. Zaten çiftlik müdürüne şunu ver, bunu ver diye bir şey söylemek de yoktur. Sadece rica edilebilirdi. Bir şeyi verebilmek için insanın çalışması gerekiyordu ve ortada da işi yapabilecek kimse yoktu. Dolayısıyla muhtaç insanlara samanı veya otu verebilmek için ne zamanımız ne de adamımız vardı. Adam işçi ordusu için gidiyor? Sadece o değil ki, bırak gitsin. Bütün ülke savaşıyor. Her ailenin ihtiyacı var, herkes sıkıntıda.

Başkanın yanına gitmek için çok kötü bir zaman seçtiğim kesindi. Keder, sıkıntı ve çaresizlikten hırslanmıştı. Yapabildiğim kadar yalvararak ve tartışarak ısrar ettim. Tartışmamız ağılların yanında sürdüğü için ümitsizlik içinde yabayı elime alıp saldırmaya hazırdım. Sonra dedi ki: "İşte atlar, koşumlar orada, saman harman yerine yakın tarladaki yığında, fakat onları taşıyacak kimse yok. Elinden geleni yap." Atlara koştum, koşumlarını yerleştirdim, arabaya bir kaç tane yaba attım ve yola koyuldum. Kış günleri çok kısa olduğu için acele etmeliydim.

Akrabaları ile beraber yaşayan yeğenim Faizbek Mombekov'un evinin yanında durdum. Babası cephedeydi, annesi ölmüştü ve on beş yaşındaki Faizbey de okulumuzun öğretmeni idi. Onu evde bulduğum için şanslıydım. Saman için birlikte tarlaya gittik. Büyükce bir yığın yaptık fakat henüz hareket etmiştik ki araba yana yattı. Koşumları değiştirdik. Güçlkle arabayı doğrulttuk. Samanı yeniden yükledik. Akşama yakın henüz ortalık aydınlıkken çobanın bahçesine ulaştık. Mutfak bahçesindeki ağaçların kökünden kesilmiş olduklarını görebiliyordum. Birinin ardından öbürünü kesiyordu. Biz samanı taşıırken o da işine devam etti.

Bize yaklaştığında her tarafı ter içindeydi ve sırtından buhar tütüyordu. Biz hiç konuşmadık. Sonra "Teşekkür ederim, çocuklar. Ocak için ben de kavaklarımı kesmiştim. Biraz kurusunlar. Daha sonra ben gidince kullanılabilirler. Ağaçlar çok gençti, yazık oldu. Her neyse. Savaştan sonra, inşaallah, yenileri diker yetiştiririz."

Ailesine un ve patates alabilmesi için başkanın verdiği kağıdı çobana verdim. Tam hatırlıyorum; sekiz kilogram un ve on iki kilogram patates. Ertesi sabah da saman getireceğimizi söyledim.

Mahcubiyetten kızarmış çoban, "Oğlum, ilk geldiğinde sana öfkeyle çıktığım için beni affet," dedi. "Korkmuştum: Çocuklarım henüz çok küçük ve karım da son zamanlarda sık sık hastalanıyor. Kağlarda soğuk almış. Yoksa seninle o şekilde konuşmazdım..."

Faizbek ile birlikte akşama doğru samanı getirdik ve daha sonra yakılmak üzere kesilmiş olan kavakları yarmak için epeyce vakit harcadık. Sokak köpekleriyle kavga etmekten eve çok geç döndüm. O gece, uyuyup kalmak korkusuyla çok kötü bir uyku çektim. Ertesi sabah erkenden merkeze gönderilecek adamların toplanmaları ve

gönderilmeleri ile ilgilendim. Beni uyanık tutacak daha pek çok şey vardı. Kafamın içi bir sürü düşünceyle doluydu.

Savaşı düşündüm. Önceleri savaşı sürekli makineli tüfek ve sonsuz patlamalar, düşmanların yığınla yıkılmaları ve kendi adamlarımızın hiç yaralanmadan çıkışı olarak tasavvur ederdim... Bu çocukça tasavvur şimdi korkunç bir şekilde yıkılıyordu. Cepheden köy sovyetine nerdeyse iki günde bir vuruşurken ölenleri bildiren siyah kağıtlar gelirdi. İşin en kötü tarafı da ölenlerin ailelerine kötü haberi ulaştırmaktı. Bu korkunç gerçek aksakallı ihtiyarlar tarafından duyurulsa da bütün köy ölenler için ağlasa da kederli evlere haberi ben vermek zorundaydım. Bu işler hemen fakat ilk keder ve hüznün patlamasından sonra yapılırdı. Üzerinde askeri mühür ve komutanlarla diğer askerî personelin imzası bulunan avuç içi büyüklüğündeki küçük kağıtları bir önceki sekreterden kalan harita kutusundan çıkarmak korkunç bir işkenceydi. Üzerinde birkaç satırlık bir yazı vardı. Alçak sesle okur, Kırgızcaya tercüme ederdim. Sonra sessizlik. Arkasından, yamaçlardan kopup aşağıya doğru yuvarlanan taş parçalarını hatırlatan bir iç geçirme duyulurdu. Hiç suçum olmadığı halde gözlerimi kaldıramazdım. Kağıdı uzatıp "Saklayın!" derdim. Burada annenin boğuk takatsiz ağlayışı kısa hıçkırıklara karışır, onu da sessiz ağlayış takip ederdi. Canlı bir evladın yerini ufak bir kağıt parçası tutar mıydı?

Ne orda durabilirdim, ne çekip gidebilirdim ve de onları teskin edebilirdim. Üzüntülerini azaltacak hangi kelimeleri bulabilirdim ki? Böyle anlarda evden süratle çıkmayı, bir tane makinalı tüfek, evet makinalı tüfek, daha aşağısı değil, kapıp doğrudan kağıdın geldiği cepheye gitmek isterdim. Ve orada, şiddetli bir gazapla haykırarak, hiç susmayan sürekli ateş eden makinalı tüfekle faşistleri tarardım. Fakat

bunun sadece bir rüya olduğunu biliyordum. Bir çocuğa, özellikle böyle kısa boylu bir çocuğa kim makinalı tüfek verirdi? En azından birazcık daha uzun boylu olabilirdim...

Nihayet çok sevdiğim insanların kederleriyle yıkılmış bir şekilde çekip giderdim. Omzuma asılmış ve içinde bir sürü ölüm ilamları dolu köy sovyetinin harita çantasıyla dolaşırdım. Savaştan önce seyahat eden memurların taşıdığı bu harita kutusu, yoldaşım, şimdiki meşhur Kırgız yazar ve Kırgızfilm çalışmalarının baş editörü büyük ağabeyim Aytaali'ye aitti. İlkokula bile gitmeyen, girgin ve arkadaş canlısı Aytaali, bizimle birlikte askercilik oynar uzun yürüyüşlere çıkardı. Sonra büyüdü, delikanlı oldu ve savaştan kısa bir süre önce de köy sovyetinin sekreteri olarak çalışmaya başladı.

Eski sekreter dosyaları bana devrederken "Evrakları içinde taşıyacak çantan var mı?" diye sormuştu. Çantamız yoktu elbette. Okula da kitaplarımız kemerlerimizin altına sıkıştırılmış olarak giderdik. Sonra çekmecenin en alt gözünden evraklarla dolu bir çanta çıkardı. "Al, şunu al. Cepheye gittiğinden beri Aytali'nin çantası burada duruyor. Gel, al şunu. Evrakları elinde taşıyamazsın."

İşte böylece bir çantam olmuştu. İçinde eski iş notları, makbuzlar, değişik vergiler için sahibine ulaştırılmamış duyurular ve hatta manzum bir mektup, başlığının söylediği gibi ilân-ı aşk. *âşıktık kat* keşfetmiştim. Aytali mektubu yazdığı kıza verememiş olmalı. Başkasına göstermenin uygun olmadığını düşündüm ve saflığımdan ve tecrübesizliğimden mektubu yırtım. Daha sonra da çok pişman oldum. Aytali'nin cephedeki ölüm haberini harita çantamda taşıırken o zaman ne kadar acele karar verdiğimi anladım.

Görevlerim arasında, özel bir liste halinde tuttuğum asker ailelerine, esnaf kooperatifinin hazırladığı küçük petrol kibritleri, aynı şekilde hazırlanmış ve küçük parçalara ayrılmış, tırtıklı sabun ile yine her aile için çeyrek litre gaz dağıtmak da vardı.

Yoksulluk, güçlük, cefa. Bütün bunların bir sınırı yok muydu? Bütün bunların imtihanı yetmez miydi? Halk savaş karşısında eğilmeyerek kelimelerle anlatılamayacak kadar sınırsız bir cesaret gösterdi. Ne kadar zor olursa olsun dağlar gibi yığılıp kalan işleri yapacak güç kalmadığı ve insan gücünün sonuna geldiği zamanlarda bile insanlar savaştılar ve üzerlerine düşeni tekrar tekrar yerine getirdiler.

Savaş yıllarındaki kadınlarımız hakkında çok şey söylendi. Çalışkanlıkları ve annelikleri için haklı olarak dua almışlardır. Şayet heykeltraş veya sanatçı olsaydım yirminci yüzyılın en büyük simasını, savaş yıllarının kadını tasvir etmek için bütün hayatımı adar, minnettarlığımı, saygımı, gururumu ve sevgimi göstermeye çalışırdım.

Bir defasında bir ressam köy sovyetine gelmişti. Bu orta yaşlı adam bizim en iyi kadın takımı liderlerinin (Stakhanovites) portrelerini un karşılığında yapıyordu. Kadınların en iyisi, konuşkan ve her zaman güler yüzlü olan, güzel Asya Dubanaeva, portrede bir başka görünüyordu, kendine hem benziyordu hem de benzemiyordu. Korku ve acı dolu gözleriyle genç ve güzel bir kadının portresini çizen ressamın yanına oturmuştuk. Birisi Asya'nın kendisine benzemediğini söyledi.

Ressam "O, kocalarını bekleyen bütün kadınlara benziyor" diye cevap verdi.

Ne yazık ki bizim Asya kocasını bir daha göremedi. Yıllar geçti, o çalıştı bekledi, çalıştı bekledi.

Gençler, günlük ihtiyacımızı karşılayacak tahılın ağır yükünü çelimsiz omuzlarında taşıyarak kadınların yanında yer aldılar. O zamanın on üç, on dört yaşındaki çocukları tarla sürücü, buğday yetiştirici oldular. Şeker'deki kollektif çiftlik bahar tahılı için 1942 yılında fazladan ikiyüz hektar araziye daha sürmeye karar vermişti. "Cephe için ekmek!" o zamanın emredici sloganı idi. İki yüz hektar tarlayı sürmek traktörlerin yardımıyla bugün için fazla bir iş değil. Fakat o zaman, karasabanların atlarla çekildiği ve çiftliğin karasabanlarının bile yetersiz olduğu zamanda bu kadar geniş toprağın işlenmesi ve planın üzerine çıkmak tamamen istismardı. Bir günde çift bıçaklı ve iki atla çekilen bir sabanla ancak yarı hektarlık bir nadas veya hiç sürülmemiş toprak işlenebiliyordu. Artık gerisini siz hesaplayın...

Sabancı olarak çalışan gençler kış boyunca atları hazırlamak gibi önemli bir sebepten dolayı okula ara vermişlerdi. Çekici atın günlük özel bakımı ve tımarı olurdu. Yoksa tarla sürme mevsiminin ilk günlerinde çalışamaz duruma düşerdi. Bütün köylülerin bildiği gibi tarla sürmek en zor iştir.

O sene tarlayı sürme ve ekin işini zamanında bitirebilmek için baharda çok erkenden tarlalara inmiştik. Toprak henüz nefes almaya başlamıştı. Kış tam olarak bitmiş değildi. Hatırladığım kadarıyla Şubat'ın son günleriydi.

İlk günlerde Kök-say bozkırındaki tarlalarda çalışan yoldaşlarımı görmeye gitmiştim. Sabah çıktığımda hava kasvetliydi. Tarlaya vardığımda ise kar yoğun bir şekilde yağmaya başladı. Kar

havada dönüyordu ve toprağı örtüyordu. O zamandan beri, çabukça eriyen ve hışırtıyla yağın iri kar tanelerinin ortasındaki küçük sabancı çocuğı hatırlarım. Kar dünyayı örterek geniş, terkedilmiş tarlaya yağıyordu. Sabancı durmadı, atları sürmeye devam etti. Tepenin etrafını dolaşın siyah bölgede, kabaran denizde sisler arasında yol alan gemiler gibi sabanlar da birbiri ardından ilerliyordu. Dalgaların arasına dalmış gibi tepenin arkasında kayboldular. Sonra sadece çocukların sesi duyuldu. Onları karşılamak için tarlanın kenarına kadar atımı sürdüm.

Savrulan karın içinden çıktılar. Burunlarından soluyan atlar çekicinin altında kıvrılıp kalmışlardı. Üstlerine yağın kar hemen beyaz buhar haline dönüyordu. Güçlkle ilerliyorlardı, ayaklarının altındaki çamur ayaklarına yapışuyordu ve koşum takımını ağır ve nemliydi. At takımını süren çocuklar da güçlük çekiyorlardı. Bu diz boyu sabancılar kafalarına sırlıklam çorapları geçirmişlerdi. Kapalı bir yerde olmalıydılar, fakat onlar savaşın çocuklarıydı ve sorumluluklarını biliyorlardı.

O sahneyi hâlâ hatırlıyorum. Siyah takımlar kör eden karın içinde emekliyor, saban merhametsizce ilerliyordu... Çocukları seslerinden tanıyordum: Baytık, Tayirbek, Satar, Anatay, Sultanmurat... Benim sınıf arkadaşımıdılar. Beni ağlarken görmesinler diye uzun süre onların yanına yaklaşamadım...

O kış çok kötü bir şey oldu. Bir gece camın gürültüyle çalınmasına uyandım. Birisi eyerin üzerinden eğilmiş bağırıyordu: "Kalk! Ahıra koş! Atlar çalınmış!"

Hemen giyindim ve evden dışarı fırladım. İnsanlar elbiselerini çekerek evlerden çıkıyorlardı. Ahıra yaklaştığımda yüksek ve

heyecanlı sesler duydum. Ahıra bakan adam uykudayken birisi ahırda kapıya yakın yerden iki tane atı alıp götürdüğünü söylediler. Ahırcı önce atların kendi kendilerine iplerinden boşandığını sanmış, fakat daha sonra koşumların da gittiğini görünce ne olduğunu anlamış. Ahırdan dışarı koşmuş, ama iş işten çoktan geçmiş...

Hırsızlar yakalanmalıydı. Peşlerinden gitmek için hepimiz bulduğumuz ata eysiz atlayıp değişik yönlere dağıldık. Onları bulduğumuzda nelerin olabileceğini kimse bilmiyordu. Hangi hırsız bizim gibi çocuklardan korkardı? Sabaha kadar en derin vadilere, derelere ve kışıklara kadar her yeri aradık, fakat bir ize bile rastlamadık. Hırsızların çok tecrübeli olduğu belliydi. İlkbahardaki tarla sürümü için hazırladığımız bu atların çalınması bizi derinden etkiledi. Bunun için okulu bırakmıştık. Fakat cezaya bile aldırış etmeyen insanlar vardı...

Size köyümüzdeki yaşlılarım hakkında çok ilginç ve kayda değer şeyler anlatabilirim. Çünkü bizim genç nesil savaşın ilk günlerinde birden bire çocukluktan askerî hayatın uçurumuna sürüklendi. O hayatın güçlüklerine ve çilelerine maruz kaldı. Çünkü gerideki bu hayat bizden yetişkin insan olgunluğu ve cesareti bekliyordu.

Bu zor şartlar bizi sağlam karakterli ve amacı olan bir nesil olarak yetiştirdi. Ama bu, bugünkü maddî imkanlar genç insanlarımızın karakterini oluşturmada daha az güvenilir demek değildir. Aksine, bugünün imkanlarını o zaman kendi iyilikleri aleyhine kullansalardı, o yıllarda ortak bir duygudan yoksun olduklarını gösterirdi. Her dönemin kendine has problemleri ve halktan istedikleri vardır ve bunları kendisi belirler. Dolayısıyla, şayet birisi hayat mücadelesine atılırsa ve onu ciddiye alırsa hayatın hiç de öyle

kolay olmadığını görür. Gerçeği söylemek gerekirse bugün sahip olduğumuz gibi şahsiyet gelişmesi için ortaya çıkan imkanların hiç birisini hayal bile edemedik. Aslında söylemek istediğim bu değil. Basitce söylemek gerekirse diyorum ki savaş yıllarında benim yaşlılarım içinde bugün kendisi ile utanacağım bir kişi dahi yoktur. Bir kişi dahi. Pek çoğu büyümüş çocuklar olan bu çocuklar uzun süre aile babası veya annesiydi. Hepsini de üzerine düşen işi yapıyordu. Memnuniyetle söyleyebilirim ki hepsinin de yolu insanlık yoluydu. Hepsine kefil olabilirim. Taysarıev kardeşler, sabancı Baytık ve Tayirbek, bugün bile hiç durmadan çalışmaktadır. Komünistler ve köyde de çok itibarları vardı. Tarla bölümü lideri Baytık, cumhuriyetimizde tütün üreticisi olarak tanınır. Tayirbek ise ekin üretiminde ve hayvan yetiştirmede uzmandır. Otuz üç yıl öğretmenlik yapan Faizbek Mombekov iki sene önce öldü. Toktogul Usubaliev muhasebecilikten komşu köy Bakayır'daki kollektif çiftliğin müdürlüğüne terfi etti. Eski komsomol işçisi Abdali Nuraliev kollektif çiftlik aktivistlerinden biridir. Toktogul Mambetkulov ve Batıma Orozmatova yıllardır Şeker çocuklarını eğitmektedirler. Nuriye Coloyeva ve Orozgul Usubalieva da uzak bölgelerde öğretmen olarak çalışmakta. Alimseyit Doolbeykov yıllardır baytar olarak çalışmakta. Caferbek Dosaliev ormancı olarak çalışıyor. Turgunbay Kazakbayev ise Kırgızistan'ın en büyük kollektif çiftliklerinden biri olan ve diğer hayvanların yanısıra altmış bin koyunu olan Rusya kollektif çiftliğinin başkanlığını yapmakta. Mirzabay Coldoşeva, bizim Kirov bölgemizdeki bir diğer büyük çiftliğin baş muhasebeciliğini yapıyor. Gafar Medetbekov da Narin Drama Tiyatrosu'nun önde gelen aktörlerinden.

Meşhur Kazak şâiri Abay, hayatı dalgaların birbirini kovaladığı denizin hareketlerine benzetmişti. Bir önceki nesil dalgasını yeni nesil

takip eder, sonra bir başkası ve sonsuza kadar bu böyle devam eder...
Ve deniz hayatına devam eder...

Savaş yıllarına dönecek olursak, netice olarak söyleyebilirim ki bizim ahlâk eğitimimizde bizden önceki yâni bizden yaşlı ve cepheye gidenlerin mensup olduğu neslin etkisi kesinlikle çok büyük oldu. Bu konuda çok fazla şey söylenebilir. Şüphesiz bütün nesiller birbirine bağlıdır. Barış zamanında bu gelişme süreci kendi tabii yolunda tecrübelerin ve geleneklerin devamı olarak ortaya çıkar. Savaş zamanında ise her şey kesin bir şekilde değişir. Bizim ölümsüz Manas'ın eteğinde bulunan ve diğer dağlarla çevrili sessiz Şeker, kendisini ansızın bütün dünyayı sarsan olayların ortasında buldu. Vatanını müdafa için çağrılan erkeklerimiz cepheye giderken yerlerinden sürülen insanların dalgası bize kadar ulaştı. Dağların arkasında bizi başka dünyalara ve en yakın kasaba Cambul'a bağlayan trenler bir o yana bir bu yana yirmi dört saat gidip geldiler. Bu trenler savaştan bir ülkenin nabzını tuttular.

Cephe tecrübelerinden--ateş hattından, tank savaşlarından, patlayan bombalardan, orman yangınlarından, harp sırasında insanların davranışından, hastahanelerden, subaylardan, ölüm ve cesarettten--bahsedeceğimiz ilk kişi köyümüzün meşhur ozanı Mirzabay Ukuev'dir. Çok zaman önce öldü, fakat onun türküleri hâlâ hafızalarda ve Manas civarında devamlı olarak söylenmekte.

Mirzabay Ukuev cephede yaralanan ilk kişiydi ve bütün köy onu sevinç ve utançla karşılamıştı. Bir bacağı koptuğu için onu arabadan indirdiklerinde koltuğunun altına değnekler koymak zorunda kaldılar. Böyle bir şeye daha önce hiç şahit olunmamıştı. Topal veya bir gözünü kaybetmiş insanlar vardı. Fakat bir bacağı dizinin üstünden kesilmiş

birisini ilk defa görölüyorduk veya en azından biz çocuklar için öyleydi. Korkmuştuk...

Mirzabay genç ve yakışıklı bir öğretmendi. "Mirzabay'ın yorgo"su diye bilinen kırata binerdi. Türkü söylemeyi çok severdi. *Çertmek*'in tellerine acemice vurarak kendi türkülerini bestelemişti. İşte şimdi aramızda bir bacağı olmadan, hastahane ve tren etkisiyle yüzü sararmış, koltuk değneklerine yaslanmış bir vaziyette, köydeki arkadaşları tarafından kuşatılmış olarak oturuyor, bizimle beraber gülüyor ve ağlıyordu.

Aynı akşam kalabalığın karşısında, hastahanedeki iken bestelediği cephe türkülerini okudu. Bizim için hayat boyu unutulmayacak bir hatıraydı. Mirzabay'ın türküleriyle ve savaş hakkındaki manzum hikayeleriyle büyülenmiştik. İnsanlar nefeslerini tutarak, cepheye gönderdiklerini hatıralarında canlandırarak göz yaşları içinde onu dinlediler. Kendisi ve cephedeki arkadaşları hakkında söylediği türkülerin yanında her birimiz için ve bütün insanlar için söylenmiş türkülerdi bunlar.

Şifahen söylenen halk şiirini tercüme etmek veya yeniden okumak çok güçtür. Çünkü halk ozanları (akın-âşık) sanatının özünde akının anlatırken yaptığı hareketler, onun o sıradaki kompozisyonu ve performansı vardır. Fakat yine de duyduklarımı size aktarmaya çalıştım: "Farklı halkların--Rus, Kazak, Özbek ve Kırgız--çocukları, cephede birbirimize kardeşlerimizden daha yakın olduk. Bizi ak sütüyle besleyen tek bir anamız var, ülkemiz. *Cigitler*, biz anamızın tehlikede olmasına tahammül edemeyiz. Dağlara tırmandığımızda bizim desteğimiz, aşağıya indiğimizde umudumuz o değil mi? Bizim *batırlarımızın* yaptığı gibi haydi biz de eğer ölüm kaderimizse aynı

yerde ölmeye, yok eğer kazanmak kaderde varsa aynı dağın tepesinde dikilmeye yemin edelim. Faşistlerle mücadelemizde dağlarda yan yana yürürken birbirimizle işte böyle konuştuk. Ve toprak büyük bir zelzele sırasında ayaklarımızın altında göçtü. Bedenden çıkan ruhun haykırırları arasında kara toprağı savuran bombalar tepemizden yağmaya başladı. Ve biz de savaşa Leningrad yakınlarında dahil olduk..."

Köylüleri için işte böyle türküler söyledi. Mirzabay'ın hikayesinde özellikle Novosibirsk'ten cepheye giden askerleri taşıyan trenin bizim Maymak istasyonundan geçtiğı bölümde hepimiz heyecanlandık. Süratle hareket eden tren sabah saatlerinde Maymak vadisindeki istasyondan geçerek Talas sıradağları boyunca tünelden geçerek Manas dağını geride bırakmıştı. Mirzabay bu kelimeleri türküsünde okurken hepimiz sarsıldık ve o zamandan beri de köyümüzün en çok sevilen türküsü oldu. Evladın Aladağ'a veda konuşmasının sözleri şöyleydi:

Gözlerimle görünmez oldu Aladağ,
Mavi karla, saf suyun buharıyla kaplı Aladağ.
Gözlerimle görünmez oldu Manas,
Atalarımızın karla kaplı dağı, Manas.
Elveda, mavi karla kaplı Aladağ,
Evlatlarının muzaffer olması için dua et,
Elveda, atalarımızın dağı, Manas.
Ayna gibi gözlerimde sizi taşıyacağım,
Mavi karla, saf suyun buharıyla kaplı, Aladağ,
Ve atalarımızın karla kaplı dağı, Manas..."

Toplantılarda ve partilerde kim bilir kaç defa bu türküyü okuduk!

On sekiz yaşındaki gençlerin orduya çağrıldığını o yılın kışında gördük. Onlardan biraz daha küçük olan bizler ancak son zamanlarda

onlarla birlikte olabildik. Bizden biraz daha büyük oldukları halde bizim arkadaşlarımız, yoldaşlarımızdılar. Şimdi cepheye gidiyorlardı. Onlardan biri de arkadaşım ve akrabamız Cumabay Orunbekov'du. Okula gitmişti. Sonra kollektif çiftliğinde çalıştı. Cephede vurulmadan önce hayatta görüp göreceğinin hepsi buydu. Hatırladığım kadarıyla, çocuklar at arabasına tırmandığında türküyü ilk okuyan oydu:

Ayna gibi gözlerimde sizi taşıyacağım,
Mavi karla, saf suyun buharıyla kaplı, Aladağ,
Ve atalarımızın karla kaplı dağı, Manas..."

Ve köyden uzaklaştılar. Onların gidişini görenler peşlerinden koştular. Mirzabay, koltuk deyneklerine yaslanmış, çok uzun zaman daha dinlenecek olan ve vatandan ayrılışı anlatan türküye kulağını vermiş tek başına dikiliyordu.

Mirzabay Ukuev köyümüzde çok sevildi ve sayıldı. Kollektif çiftlik hayatında faaliyet gösterdi, cepheden döndükten sonra hayatının son günlerine kadar muhasebeci olarak çalıştı ve her seferinde parti bürosuna seçildi. Her yerde hoş karşılandı, bütün köylülerin kederlerini, sevinçlerini paylaştı. Veciz sözleri ve türküleri, halka ümit ve zafer için savaşmak cesaretini aşıladı.

Cephe tecrübelerini bildikleri için bütün köylerimizdeki çocuklar ve büyükler onunla daima gurur duydu. O herkesin kim olduğunu ve nereden geldiğini biliyordu ve söylediği savaş türkülerinde herkese adıyla hitap ediyordu. Nasıl ve hangi şartlar altında yaralandığını ve kendisini kimin kurtardığını da biliyordu.

Leningrad'a yakın bir ormanda 1941'in yazında veya sonbaharında olmuş. Döğüş sırasında yanında bir el bombası patlamış. Bütün hatırladığı dizine bir şeyin saplanmış olmasıydı. Kendini sağır

edici gürültü ve patlamaların ortasında bulduğunda savaş devam ediyormuş. Hemşire kendisine doğru sürünerek geldiğinde kan içinde ve hareketsiz bir şekilde ölümü bekliyormuş. Köyümüzde Taniya diye seslendiğimiz bu Rus kızının adı Tanya idi. Keşke Taniya köyümüzün insanlarının kendisini ne kadar saydığını ve sevdiğini bilseydi! Ne yazık ki onun izini bulmak şimdi imkansız çünkü Mirzabay artık yaşamıyor. Fakat çok geç olmadan Taniya'nın Mirzabay'ın yarasını sardığını ve savaş alanından uzaklaştırdığını biliyoruz. Mirzabay'ın Taniya hakkındaki türküsü:

"Hangi ana doğurdu böyle bir kızı
Dünyadaki bütün nezakete sahip...
O kadın bana öz annemden daha kıymetli oldu.
Hangi baba büyüttü böyle bir kızı
Dünyanın bütün cesaretine sahip...
O adam bana öz babamdan daha kıymetli oldu..."

Bu satırları ancak aşağı yukarı tercüme edebiliriz. Sözlü şiir temelde akının dinleyici karşısında "canlı" performansını içerir ve muhtemelen kağıda geçirilemez. Kitabın sayfaları arasında kuruyan çiçek gibi o da kağıdın üzerinde ölür.

Şeker'in savaş sonrası erkek ve kızları Mirzabay Ukuev gibi cepheye savaşanlara çok şey borçludur. Okula gidemememize çok üzülüyordu. 1944'te savaş batıya doğru kaydığı zaman, işçi ordusundaki ve yaralı askerler köylere dönmeye başlamışlardı. Mirzabay bizi tekrar okula gitmemiz için cesaretlendiriyordu. İkimizden bazıları o zaman okula geri döndü. Savaştan sonra ben de Cambul'daki hayvan teknisyeni ve baytar yetiştiren özel ortaokula kaydoldum. Çok zor dönemdi ve açlık vardı. Bir defasında teneffüs esnasında koltuk deynekli bir adamın bana seslendiğini farkettim.

Bahçeye koştum. Mirzabay agay bıyıkları ile oynarken gülüyordu. Onu gördüğüme çok sevindim.

"Merkez için bir şeyler almaya şehre inmiştim. Gelmişken bir uğrayıp neler öğreniyorsun bir bakıym istedim," dedi.

Nasıl yaşadığımızı ve nasıl ders çalıştığımızı anlatınca çok memnun oldu.

"Haydi caddeye çıkalım," dedi, bahçeye doğru sallanarak. "Arabada senin için getirdiğim bir şey var."

Kapıya yürüdük.

"Dinle," dedi ve sonra "burada hiç bir şey kolay değil, gerçekten çok zor. Fakat sakın okulu bırakmayı düşünme. Şimdi buna hakkımız yok. Eğer gerçekten çok zor gelirse bize söyle. Köyde bir şeyler düşünürüz. Fakat her şeye rağmen okumalısın..."

Köyümüzün ilk tahıl hasad operatörü yaşlı komünist Toylubay Usubaliev, Mirzabay'ın yaşıtı, arkadaşı ve o zaman bizim de öğretmenimizdi. Zafer gününün otuzuncu yıldönümünün akşamı, Toylubay Usubaliyev'in ender kişilerden biri olduğunu, pek çok defa müracaat etmesine rağmen bir çok kollektif çiftlikte tek kombine hasad operatörü olduğu için cepheye gönderilmediğini gençlere özellikle hatırlatmak istedim. Ve onun hasad kaldırışı destanlaştı. O zaman yaptıklarının imkan dahilinde olduğuna kimse inanmaz, çünkü tamamen ıskartaya çıkmış o makinaları bugün bile kimse tamir etmeye cesaret edemez. Bütün hayatını, mahvolmuş hasatları bir araya getirmeye, şartların gereğini yapmaya adanmıştı. Kısa romanım *Cemile*'de onun hasatlarından birini anlattım. 1944'teki hasat mevsiminde onun

yardımcısı olarak çalıştım. Makine çalışacak durumda iken yirmi dört saat aralıksız çalıştık. Ne cephedekiler ne de tahıl bekleyebilirdi. Hayatımdaki en kahramanca yaz, o yazdı. O günleri asla unutmayacağım.

Türkü yeniden duyuldu. Yolun kenarlarındaki otlar yeşildi ve sürüler yanlarında yavruları oldukları halde tepelerde otluyorlardı. Sürülmüş ve ekilmiş tarlalar ayna gibi kış ürünü için bölünmüştü. Şehirleşmenin nefes kesen süratıyla sürekli büyüyen ve eskiden Evliya-ata adıyla küçücük bir kervansaray olan Cambul'u geride bıraktık. Trenler işte buradan benim yurttaşlarımı cepheye taşıdı ve cephe için tahıllarımızı buraya getirdik... İleride Manas dağının karları bulutların arasından görünmeye başladı...

Cambul Parti Komitesi'nin birinci başkanı ve Moskova müdafası sırasında kar ayakkabıları üreten firmanın siyasi danışmanı Hasan Bekturganoviç Bekturganov, bir defasında ölmüş kahramanların gurur ve açık bir şuurla daima anılabilmesi için "her asker, yanında ölen arkadaşının görevini de yerine getirmek zorunda" demişti.

Aynı şeyi kendimiz, savaş yıllarında cephe gerisinde didinen sonsuz ordu için de söyleyebiliriz.

Seyahatim esnasında atalarımızın karlı dağı Manas-Ata'dan geçerken bunları düşündüm.

**BİTMEMİŞ BİR DESTAN:
KUYUCAKLI YUSUF**

Yakup ÇELİK*

1907'de doğan, 1948'de ölen Sabahattin Ali; 41 yıllık kısacık bir ömre roman, hikâye, şiir, masal ve piyes türlerinde bir çok eser sığdırmıştır. Belki daha bir çok eser kaleme alacak, eserleri ve düşünceleriyle ismi etrafında -birtakım spekülasyonlardan başka- çeşitli tartışmalar meydana gelecekti. Erken ölümü, yazılması muhtemel eserlerden okuyucuları mahrum ettiği gibi, Türk edebiyatının en güzel romanlarından biri olarak kabul edilen Kuyucaklı Yusuf'un da, kanaatimizce, tamamlanmamasına neden olmuştur. Yazımızda, Kuyucaklı Yusuf romanının yarım kalmışlığını, romanın sunduğu birtakım özelliklerden hareketle vermeye çalışacağız. Bu arada roman tekniği bakımından Kuyucaklı Yusuf romanını tahlil edeceğiz.

Kuyucaklı Yusuf romanı, 9 Kasım 1936 ile 21 Ocak 1937 tarihleri arasında Tan Gazetesi'nde tefrika edilmiştir.¹ Kitap halinde ise 1937 yılında çıkmıştır. Hem Sabahattin Ali ile yakın dostluğu bulunan, hem de araştırmacı olan Cevdet Kudret, Pertev Naili Boratav ve Asım Bezirci; Kuyucaklı Yusuf'un tamamlanamadığını dile getirirler. Kuyucaklı Yusuf'un, Sabahattin Ali'nin Aydın hapishanesinde tanıdığı Yusuf'un yaşadıklarından etkilenerek kaleme alındığını söyleyen Cevdet Kudret; Sabahattin Ali ile yaptığı sohbetle dayanarak Kuyucaklı Yusuf romanının üç cilt olarak tasarlandığını, ikinci cildin Çinelî Kübra, üçüncü cildin de dağdan şehire inen Yusuf'un dünyasını konu alacağını

* Atattürk Üniv. Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

¹Ramazan Korkmaz, **Sabahattin Ali İnsan ve Eser**, Elazığ 1991, s.225 (Basılmamış doktora tezi); Asım Bezirci, **Sabahattin Ali, Yaşamı Kişiliği Sanatı, Hikâye ve Romanları**, 3. Basım, İstanbul 1987, s.191